

OM GRØNLAND, DETS NATUR OG
KLIMATISKE FORHOLD
ET UDDRAG FRA KONGESPEJLET

Oversat fra islandsk og med forord af *Chr. Dorph*

Nedenstående uddrag af Kongespejlet bringes efter ønske fra flere af tidsskriftets læsere, som gerne vil kende den gamle nordiske beretning.

Kongespejlet el. Kongs-Skugg-Sio er skrevet omkring år 1250 på det gamle nordiske sprog, og former sig som en samtale mellem fader og søn. Sønnen spørger og faderen forklarer. Forfatterens navn kendes ikke, men i et forord, en slags introduktion, siges det, at den er nedskrevet af sønnen på gode mænds opfordring til bevarelse for eftertiden. Den består af to afsnit, men var oprindeligt planlagt som fire: Om sømandens og handelsmandens, deres liv og færd, om kongen og hans mænd, deres liv og væremåde, om gejstlighedens og om bondens og almuefolkets liv. Af en eller anden grund er kun de to første afsnit bevaret, det er måske sådan, at den ukendte forfatter ikke har fået lejlighed til at fuldføre sit værk som planlagt. – Bogen former sig som en erhvervsvejledning og undervisning i takt og tone; det var, efter forfatterens udsagn, netop på den tid, da han efter sin alder måtte begynde at tænke på sin uddannelse og derfor spurgte faderen til råds. Det her gengivne er taget fra slutningen af første afsnit „Om købmandsliv“, hvori omtales alt, hvad man som god købmand og sømand bør vide og iagttage på sin færd på havet og i fremmede lande, solens, månens og stjernernes gang, de forskellige vinde og havstrømninger, naturforhold i Grønland, Irland, Island, Færøerne og Norge. I denne beskrivelse, og her gengivet, fremsætter han den tanke, som er imod datidens forestilling, at jorden er kugleformet, „Jordens bold“, og at der findes fem veje, fem kredse, nemlig to meget kolde, som er forholdsvis ubeboelige, to tempererede, som er særlig egnede til beboelse og en varm som nærmest er uudholdelig for mennesker. Var bogen blevet fuldført som oprindeligt tænkt, havde den gengivet et hidtil ukendt tidsbillede af den tidlige middelalder i de nordiske lande, politisk, kulturelt og socialt; men selv i sin nuværende skikkelse, er den et højst mærkeligt og uforligneligt stykke gammel-nordisk litteratur.

Sønnen: I sagde før i eders tale, at der ikke blev sået her i landet; derfor vil jeg nu spørge om, hvad folket der da lever af, hvor talrigt det er, hvilke næringsmidler de har, og om de har taget imod kristendommen eller ikke.

Faderen: Få talligt er folket i det land, fordi dette kun få steder er så isfrit, at det er beboeligt; men folket er kristnet og har både kirker og præster. Dersom det lå nærmere ved andre lande, ville det regnes for en tredjedel af et bispedømme, men nu har det dog en biskop for sig selv alene, fordi ikke andet lader sig gøre på grund af dets store afstand fra andre lande. Men da du spørger om, hvoraf folk lever i det land, eftersom de ikke sår korn, må du vide, at der gives endnu flere andre lande, hvor der ikke sås, og folk lever dog i dem; thi man lever ikke af brød alene. Om Grønland er frasagnet, at der er gode græsgange og både gode og store gårdbrug, thi man har der meget hornkvæg og mange får, og der laves meget smør og ost. Deraf lever indbyggerne da for det meste, ligeledes af kød og alskens jagtbytte, både rensdyrs- hvale-, hvidbjørne-, og sælhundekød; af disse ting nærer grønlænderne sig.

Sønnen: Jeg hører om det hav, som vi her taler om, og om landet, at der aldrig er nogen mellemtid, uden at jo både landet og havet er dækket med is, med mindre det stunddom kan ske hist og her, at der bliver åbning på isen, dog kun på grund af havets uro, men ikke af varmen. Efterdi nu land og hav både sommer og vinter altid er frosne, vil jeg bede eder forklare mig, hvorledes vejrliget er der til lands, om der kan komme nogen varme og fagert solskin der som i andre lande, eller om der altid er dårligt vejr og derfor en sådan mængde is og frost. I hvilken del af verden, mener I, dette land ligger? ligger det på en eller anden af jordens udkanter, eller ligger det indkløftet imellem andre lande, efterdi I siger, at det er landfast med andre fastlande?

Faderen: Jeg kan kun udrede for dig, hvad kloge mænd, som mest har tænkt over, hvad der kunne være rimeligst, efter Isidors anvisning har gættet på. Men de mænd, som bedst har kendt og skrevet om jordens skillelse, har sagt, at der på himlen går tre storveje, under hvilke der er ubeboeligt. Den ene er så hed, at man ikke kan bo derunder for den gloende hedes skyld, som brænder alt, hvad der kommer derunder; og det synes mig rimeligst, at det må være solens hovedbanes vej, og at hele denne vej må være fyldt med dens luende stråler, derfor kan ingen bo derunder, som vil have en bolig med tålelig varme. Dernæst har de også sagt om de to andre veje, som ligger yderst på himlen, at der er uhyggeligt under dem, og at der er så koldt, at det for kuldens skyld ikke er lettere at bo under dem end for den overdrevne hedes skyld under hin. Thi der har kuldens draget så megen kraft til sig, at vandet forvandler sin natur og omdannes til isbjerger, hvorved alle landene og de have, som ligger under den vej, dækkes med is. Heraf slutter jeg det, at der er fem veje på himlen, to, under hvilke der godt kan boes, og tre, som næsten er ubeboelige. Under de veje, som ligger imellem kuldens og hedens veje, er alt beboeligt; dog er det rimeligt, at der

er forskel imellem de lande, som ligger nærmest ved den hede, og dem, der ligger nærmest ved den kolde vej, så at nogle er varmere end andre, og vore lande hører da til dem, der er nær ved den vej, som er kold, og hvor frosten kan komme til at bruge sin evne til at køle. – Efter mit begreb synes det mig da rimeligst, at den hede vej ligger fra øst til vest, omringende hele jordens vold med sin brændende vejs bøjede ring. Derimod tykkes det mig rimeligst, at hine kolde veje ligger på verdens udsider imod nord og syd. Og dersom jeg har tænkt mig dette på den rette måde, er det ikke usandsynligt, at Grønland ligger under den kolde vej; thi det vidnesbyrd giver de fleste af dem, som har været i Grønland, at kulden der har fået sin allerstørste magt. Folk siger også for vist, at Grønland ligger på jordens yderste kant mod nord; jeg mener endog, at der ikke ligger noget land på jordkloden udenfor Grønland, men kun det tomme og store hav, som løber rundt omkring jorden; kyndige mænd siger, at det er ved Grønland, det sund skærer sig ind, som det øde hav udgyder i åbningen imellem landene, og som siden afdeles i fjorde og vige imellem alle lande, hvor det kan komme til at rende ind på jordens bold. – Men da du spurgte, om solen skinner i Grønland, eller om det nogensinde kunne hænde sig, at det blev smukt vejr der som i andre lande, da skal du vide for sikkert, at der kan være smukt solskin, og at landet mestendels ved højsommers tid kan kaldes vejrgodt. Men der er stor forskel på solgangen; thi såsnart det er vinter, er det næsten altid nat, men såsnart det er sommer, er det næsten hele tiden dag. Og når solen går højest, har den tilstrækkelig kraft til skin og lysning, men kun lidt til varme og hede; dog har den så stor kraft, at den, hvor jorden er isfri, varmer den så meget, at den kan give godt og duftende græs; derfor kan folket ret vel bo i landet, hvor det er optøet, men det er rigtignok kun meget lidt. – Men den ene ting, som du ofte har spurgt om, nemlig hvad det kan være, som grønlænderne kalder nordlys, da er jeg just ikke allerbedst oplyst derom. Jeg har ofte truffet de mænd, der har opholdt sig længere tid i Grønland, og de mener selv ikke at besidde virkeligt kendskab dertil. Men dog er det med den ting som med de fleste andre, hvortil man ikke har virkeligt kendskab, at vise mænd gør dem til genstand for slutninger og formodninger og antager da sådant, som synes dem sandsynligst og rimeligst. Men dette er nordlysets natur og beskaffenhed, at det altid er desto lysere jo mørkere natten er, og det viser sig altid om natten; men aldrig om dagen og oftest, når der er næ men sjældent i måneskin. Af udseende er det sådan som om man så en vældig flamme slå højt op i luften fra et stort bål. Derfra skyder skarpe spidser sig op i luften, ulige i højde og meget urolige; snart hæver den ene sig, snart den anden, så at det hele skinner og synes som en bevægelig flamme. Men så længe disse stråler er på det højeste og klareste, udgår der fra dem så meget lys, at de mænd som da befinder sig ude, godt kan finde vej og gå på fangst, hvis de behøver det. Ligeledes hvis man

sidder inde i sit hus og lyshullet er tildækket, da er der så lyst derinde, at den ene kan se den anden af dem derinde. Men så omskiftelig er dette lys, at det undertiden synes mørkere, som om en mørk røg eller tæt tåge blev oppustet deri og det ser da ud, som om lyset kvæles i den røg og holdt på at slukkes. Men såsnart denne tåge begynder at fortyndes, bliver lyset for anden gang renere, og det kan undertiden hælde, at man synes som om store gnister skyder op derfra som af et glødende stykke jern, der lige er taget af essen. — Men når natten går bort og dagen nærmer sig, da begynder dette lys at blive lavere, og det er da, som om det helt forsvinder samtidig med at dagen lysner. Men iblandt de mænd, der har gjort sådanne ting til eftertanke og ført dem i omtale, er der fremført tre forklaringer, og man gætter på, at en af dem må være sande. — Nogle mænd siger, at ild omslutter alt, både havene og alle de vande der strømmer omkring jordkredsens yderste rand. Og da nu Grønland ligger i verdens yderste del mod nord, mener de, at dette lys er et genskin af den ild, der omgiver de yderste have. Følgende forklaring har andre ført på tale, at når solen i sit løb er under jordkredsen om natten, da måtte vel nogle lysninger fra dens stråler skyde sig op på himlen, idet de minder om, at Grønland ligger så yderlig på denne verdens side, at jordens runding, der ellers skygger for solens skin, dær måske er mindre. Atter andre er der som mener, og det synes ikke at være det urimeligste, at ismasserne og kulden i sig samler så megen styrke, og at der derfra udgår denne lysning. Men så kender jeg ikke flere formodninger om denne sag end de tre, vi nu har talt om, og vi afgør ikke om nogen af dem, at den er den sande; men den sidste, vi nævnede, synes mig ikke usandsynligst i så henseende. Jeg kender ikke flere ting i Grønland, som jeg synes er omtale værd, end dem vi nu har omtalt og her er nedskrevne efter kyndige mænds tanker. — Når du spurgte om den røg, som stundom synes at følge nordlyset, og du føjede til, at du fandt det sandsynligt, at røgen kom af hede snarere end af frost og kulde, så sander jeg dette med dig. Men du må vide, at hvor som helst jorden er tørt under jøklerne, der bevarer den altid nogen varme i dybderne; det samme gør også havet under isen. Thi hvis jorden var uden al varme eller hede, ville det hele kun være en frossen klump fra det øverste til de nederste grundvolde; ligeledes ville havene, dersom de ikke havde en deel varme i sig, fra det øverste lige ned til bunds kun danne én sammenhængende ismasse. Vi tror nu, at der må være store revner i de jøkler, som ligger på land, og våger i den is, som er på havet; men hvorsomhelst jorden bliver bar, når den er tørt, hvad enten der ingen is ligger over den, eller den blottes under jøkelenes gabende revner, og hvor havet blottes under adspredte våger, giver de bægge en tående ånding af deres afgrunde, og så kan det ske, at dunsten deraf samles sammen og viser sig som røg eller tåge, der begynder at trække hen for nordlyset, når det seer ud, som om røg eller tåge vil kvæle det. — Da du ytrede om landets vejrlig, og det tyktes

dig underligt, at det kunne gælde for vejrgodt, vil jeg nu her sige dig, hvorledes det land er farent. Når der bliver uvejr, skeer det med en større strengthed der end de fleste andre steder både i henseende til stormenes hvashed og frostens og sneens voldsomhed. Men som oftest varer disse uvejr kun kort tid, og der er lang tid imellem, at de kommer, medens det i mellemtiden er godt vejr, skønt landet er koldt. Det volder landisens natur; thi den puster altid fra sig en kold blæst, der driver alle uvejrsskyer bort fra dens åsyn, så at den som oftest beholder klar luft over sig selv. Men altid undgælder de nærliggende naboer derfor; thi alle andre lande, som ligger i nærheden, modtager store uvejr fra den, og al den storm, som den driver bort fra sig selv, kommer ned over de andre med kold blæst. Dersom du nu fatter denne sag, da tykkes mig ikke, at flere svar behøves, end du nu har hørt derom.

Sønnen: I sagde, at bægge sider af jorden var kolde, både den nordlige og den sydlige; men jeg hører alle mænd, som kommer fra sydlige lande, sige, at disse altid bliver hedere, jo sydligere man kommer; også alle de vinde, som kommer fra de søndre hjørner, er både blidere og lunere end andre vinde. Således volder disse vinde også idelig om vinteren stor og mægtig tø, medens andre vinde er så kolde, at der står frost af dem, og isen lægger sig. Ja, om det endog er varm sommer, er dog altid søndenvinden lunere end andre vinde.

Faderen: Da jeg sagde dig, at der var lagt tre vanskelige veje, een brændende og to kolde, da formodede jeg, at den hede vej bøjede sig fra øst til vest. Dersom jeg har tænkt mig det i rigtig orden, da tror jeg for vist, at der ligger lige så kolde lande på den sydlige som på den nordlige side; dog antager jeg alle de lande, som ligger nær den hede vej, for varme, hvad enten de ligger sønden eller norden for den, men de, tror jeg, er kolde, som ligger langt borte til bægge sider. Men hvad du anførte om, at alle mænd siger, at landene bliver varmere, jo længere det går mod sønden, tænker jeg, voldes af, at du ikke må have fundet nogen, der har faret lige så langt sønder ud for den hede vej, som de lande, vi nu har talt om, ligger nordenfor den. Du talte om, at de vinde, som kommer fra sønden, er varmere end andre. Men det er rimeligt, at en vind må komme varm til os, om den end blæser ud fra jordens frosne sydside, fordi den blæser igennem den brændende vejs buede ring og derfor kommer varm nord ud igennem den, om den end blæser koldt søndenfra. Og dersom der bor mennesker ligeså nær ved den kolde vej på den sydlige side, som grønlænderne bor ved den nordlige, da tror jeg for vist, at nordenvinden kommer lige så varm til dem, som søndenvinden til os; thi de må se nordpå efter middag og hele solgangen, lige som vi, der bor nord for solen, må se syd på. Du har også seet, at solgangen, som vi før talte om, her kun er lille om vinteren, men derimod så overflødig om sommeren, at det næsten kun er een vedvarende dag. Deraf kan du nu slutte, at solens vej er temmelig bred, og at dens bane ikke er så smal og lige, som om den

altid løb på een snor. Men såsnart den når de yderste baner på den skæve vej mod sønden, da har de sommer og overflødig solgang, som bor på jordens yderside mod syd, men vi har da vinter og liden sol, og omvendt, således går det altid, at solen stiger højere mod nord, når den mindskes mod syd, og såsnart den går ned i nord, tager den til at vokse mod den søndre kant. — Du bør også vide, at døgnskiftet følger med solens gang; thi på somme steder er det middag, når det er midnat på andre, på somme steder oprinder dagen og lyser, medens det på andre tager til at mørknes og bliver nat, thi dag og lys følger altid solen; skyggen flyr for solen, men iler dog efter den, såsnart som den går ned, og det er altid nat, hvor skyggen er, og altid lys dag, hvor solen er. — Dersom nu alle de ting, som vi her har talt om i disse timer, både om dags og nats skiften og om solens gang, og alle de andre ting, dersom de nu er dig tilstrækkelig klare, da kan du for den sags skyld være en fuldgod sømand.